

15. Izumi C. Implicit bias and the illusion of mediator neutrality. *Washington University Journal of Law & Policy*. 2010. № 34. P. 71.
16. Cobb S., Rifkin J. Practice and paradox: Deconstructing neutrality in mediation. *Law Social Inquiry*. 1991. № 16 (1). P. 35–62.
17. Garcia A., Vise K., Whitaker S. Disputing neutrality: a case study of a bias complaint during mediation. *Conflict Law Quarterly*. 2002. Vol. 20. № 2. P. 205–230.
18. Wing L. Mediation and inequality reconsidered: bringing the discussion to the table. *Conflict Law Quarterly*. 2009. Vol. 26. № 4. P. 383–404.
19. Becker D. The controversy over mediator neutrality: input from New Zealand mediators. Master of laws thesis, University of Otago. 2013.
20. Елисеєва Т.С. Процесуальні аспекти медиації: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.15. Москва, 2017. 180 с.
21. Грень Н.М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медиації: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2016. 250 с.
22. Rock E. Mindfulness meditation: the cultivation of awareness, mediator neutrality, and the possibility of justic. *Cardozo Journal of Conflict Resolution (CJCR)*. 2006. Vol. 6. № 2. P. 347–365.

УДК 342.95:347.965 (477)

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ ДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Наджафлі Емін Муса огли,
здобувач
(Науково-дослідний інститут
публічного права, м. Київ, Україна)

У статті класифікацію розглянуто як метод наукового пізнання – операцію поділу понять, якій властиві свої правила, що забезпечують її правильність і наукову обґрунтованість, саме тому останні враховані під час вироблення критеріїв для класифікації принципів адвокатської діяльності (юридична природа, сфери поширення та здійснення адвокатської діяльності, напрями здійснення адвокатської діяльності, походження форми принципів здійснення адвокатської діяльності та її виду, часу застосування таких принципів, напрями вектору їх впливу на здійснення адвокатської діяльності, види форм зовнішнього вираження принципів останньої в нормативно-правових актах) і її безпосереднє проведення. Класифікації принципів права за своєю природою неоднозначні й багатогранні, у зв'язку з чим важко визнати ту чи іншу класифікацію обґрунтованою чи хибною, скоріше за все переважна їх більшість за умови абстрагування від об'єкта та зосередження виключно на підставах поділу може бути застосована до будь-яких принципів права. Визначено принципи, на основі яких реалізується загальний обсяг поняття «принципи здійснення адвокатської діяльності». Також розрізняють класичну й некласичну класифікацію, їх відмінність полягає в результаті, де в першому випадку останні мають досить чіткий зміст, а в другому – можуть бути уявними, абстрактними та не містити окреслених меж.

Зроблено висновок, що для правильного проведення операційного поділу необхідно додержуватися правил, класифікуючи принципи здійснення адвокатської діяльності, а саме: мати одну основу, а також обсяг утворюючих елементів (видових понять), які виникають наслідок поділу, у своїй сукупності повинні дорівнювати обсягу змісту поняття, що піддається операції поділу.

Ключові слова: адвокатура, принципи здійснення адвокатської діяльності, система, класифікація, види, операція поділу понять.

CLASSIFICATION OF PRINCIPLES OF LEGAL PRACTICE IN UKRAINE

Nadzhafli Emin Musa ogly,
Degree Seeking Applicant
(Research Institute of Public Law,
Kyiv, Ukraine)

In the article classification is considered as a method of scientific knowledge – the operation of the division of concepts, which has its own rules, ensuring its correctness and scientific validity, which is why the latter were taken into account when developing criteria for the classification of the principles of advocacy (legal nature, spheres of distribution and implementation of advocacy, directions of lawyer activity, origin of the form of principles of lawyer activity and its kind, time of application of such principles, directions to the vector of their influence ing to conduct advocacy, types of external forms of expression principles in the latest regulations) and its immediate implementation. The classification of the principles of law by its nature is ambiguous and multifaceted, which makes it difficult to recognize a particular classification as a valid or false, most likely the majority of them, subject to abstraction from the object and concentration solely on the basis of division can be applied to any -what principles of law. The principles on the basis of which the general scope of the concept of “principles of lawyer activity” is realized are determined. Also, distinguish between classical and non-classical classification, their difference is as a result, where in the first case the latter have a fairly clear content, and in the second one may be imaginary, abstract, and do not contain specified limits. It is concluded that for proper operation of the operational division it is necessary to adhere to the rules, classifying the principles of lawyer activity, namely: having one basis as well as the volume of the forming elements (specific notions) that arise as a result of the division in their totality must equal the content of the concept that subjected to a division operation.

Key words: advocacy, principles of advocacy, system, classification, types, operation of dividing concepts.

Класифікація – це метод наукового пізнання, який входить до арсеналу багатьох наук, наприклад, у біології існують безліч класифікацій живих організмів, у медицині – хвороб і ліків, у математиці – чисел і формул. Метод класифікації допомагає упорядкувати велику сукупність знань про той чи інший об’єкт, явище, суб’єктів, здійснити їх упорядкування, виявити відсутні чи зайві утворюючі елементи. Класифікація проводиться на підставі встановлення спільних ознак притаманних усім без винятку категоріям і здійснення подальшого розподілу на окремі види на їх підставі – це безпосередньо і є кінцева мета проведення класифікації.

Вищезазначене свідчить про високу теоретичну цінність класифікації, в тому числі тієї, що стосується принципів здійснення адвокатської діяльності. Разом із тим вона виконує низку практичних функцій, зокрема дає змогу встановити повну систему поняття «принципи здійснення адвокатської діяльності» й перевірити її ґрунтовність.

А виокремлення системоутворювальних елементів, тобто груп-принципів, отриманих у результаті проведення такої класифікації, дасть змогу дослідити їх зміст і призначення, а також сутність кожного окремого принципу в межах реалізації адвокатами своєї професійної діяльності, виділити їх індивідуальні ознаки та особливості, які відрізняють один принцип від іншого.

Класифікація принципів здійснення адвокатської діяльності як предмет дослідження досить довгий час залишалась поза увагою науковців, а тому в роботі використані наукові здобутки вчених щодо здійснення класифікації об'єктів, властивих суміжним правом галузям та інститутам (С.В. Іванов, Д.В. Коробцова, С.Л. Савранчук, А.Л. Терещенко), насамперед присвячені з'ясуванню видів принципів права (Л.В. Авраменко, Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, К. Г. Волинка, О.Б. Горова, С.Д. Гусарева, А.М. Завальний, Н.В. Заяць, О. Петришин, Г.О. Саміло, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомирова, М.В. Цвік), а також правилам здійснення операції поділу понять (О.М. Варипаєв, О.С. Гасяк, О.П. Невельська-Гордєєва, В.Д. Титов, С.Д. Цалін, О.М. Шепетяк, Л.І. Юрченко).

Мета статті полягає у виробленні підстав (критеріїв) класифікації принципів здійснення адвокатської діяльності з урахуванням правил логіки, характерних для такого процесу, а також її безпосереднього здійснення.

Незважаючи на універсальність цього методу та його використання гуманітарними й точними науками, поняття «класифікація» та процедура її здійснення найдетальніше досліджена специфічною наукою про мислення – логікою, в якій цей метод розглядається як операція поділу понять, що, на думку О.М. Шепетяк, дає змогу звести в єдину систему всю різноманітність його різновидів – це «єдиний спосіб утворення системи, у якій розмежовуються види й підвиди родового поняття» [1, с. 88]. В.Д. Титов визначає класифікацію як один із основних видів поділу, що відіграє велике практичне й теоретичне значення: «Класифікація – це багатоступеневий, розгалужений поділ. Особливостями класифікації є, по-перше, можливість сполучення в ній простого, дихотомічного й мереологічного поділів; по-друге, можливість послідовної зміни підстав поділу. На відміну від помилкового змішування підстав при звичайному поділі, під час класифікації зміни підстав цей факт завжди чітко вказується й улаштовується. Результатом класифікації є система супідрядних понять: ділене поняття є родом, нові поняття – видами, потім видами видів (підвидами), потім видами підвидів (сімействами, групами, підсімействами, підгрупами) тощо» [2, с. 82].

Простий поділ понять передбачає виокремлення, як правило, двох самостійних частин за певною прийнятною та достатньо зрозумілою ознакою. Специфіка дихотомічного поділу полягає в тому, що під час його використовується заперечення, а самим одиницям поділу часто присвоюється частка «не», тобто основним критерієм поділу є наявність або відсутність конкретної властивості. Найоб'ємнішим можна вважати мереологічний вид поділу, який використовується в разі необхідності поділу цілісного об'єкту на окремі структурні одиниці за різними критеріями, до яких не висуваються якісь чіткі вимоги, на відміну від дихотомічного поділу. Можемо припустити, що для класифікації принципів здійснення адвокатської діяльності, як і для інших класифікацій, відомих юриспруденції, переважно використовується останній вид поділу.

О.С. Гасяк трактує поняття класифікації як «складний, багатоступеневий, послідовний поділ обсягу поняття на споріднені види за певною істотною ознакою з метою систематизації, поглиблення знань про кожен член поділу» [3, с. 427]. Подібно визначає процес класифікації Л.І. Юрченко, акцентуючи увагу на значущості результату, а саме «послідовний поділ обсягу поняття на класи за істотними для цього поділу ознаками. Результатом класифікації є система підпорядкованих понять: ділене поняття є родовим, нові поняття – видами, видами видів – підвиди» [4, с. 27]. Учені також за-

значають, що класифікація може бути штучною чи допоміжною та науковою [1, с. 89; 2, с. 82; 3, с. 427; 4, с. 27], основною відмінністю між ними є підстави її здійснення: у разі проведення наукової класифікації обираються лише суттєві та важливі критерії, а в разі штучної вони можуть бути якими завгодно. У зв'язку з цим наукова класифікація набуває власних специфічних рис: «це система послідовних поділів, які здійснюються з погляду характеристик, ознак, істотних для розв'язання певного теоретичного чи практичного завдання; під час класифікації розподіляють предмети так, щоб за їх місцем у класифікації можна було судити й про їх властивості; результати класифікації подаються (чи можуть бути поданими) у вигляді таблиці або схеми» [4, с. 27]. Також розрізняють класичну та некласичну класифікацію, їх відмінність полягає в результаті, де в першому випадку останні мають досить чіткий зміст, а в другому – можуть бути уявними, абстрактними та не містити окреслених меж.

З огляду на корисність і значущість проведення операції поділу понять, не дивно, що вони повинні здійснюватись згідно з низкою вимог, передусім це стосується наукової, класичної класифікації. Так, ця операція повинна мати одну основу, але це не означає, що для її здійснення обирається лише один критерій, важливо, щоб вони були різні та взаємовиключними, щоб уникнути плутанини. Обсяг утворюючих елементів (видових понять), які виникають унаслідок поділу, в своїй сукупності має дорівнювати обсягу змісту поняття, що піддається операції поділу. Сутність наступного правила полягає в тому, що отримані в результаті класифікації поняття не повинні повністю чи частково збігатися між собою за змістом і мати чіткі межі. Останнє правило передбачає, що в процесі класифікації «жодне новоутворене поняття не було видом іншого новоутвореного поняття» [1, с. 89–91]. Отже, для правильного проведення операційного поділу необхідно дотримуватися вказаних правил, а тому вони стануть керівними положеннями під час проведення класифікації принципів здійснення адвокатської діяльності.

Принципи здійснення адвокатської діяльності є похідними від загальних принципів права, тому вважаємо необхідним насамперед звернутися до класифікації останніх, яка в різних джерелах представлена приблизно однаково. Зокрема, за сферою дії їх поділяють на загальноправові, галузеві, міжгалузеві та принципи, що властиві окремим правовим інститутам [5, с. 136–138; 6, с. 197–205; 7, с. 99–100; 8, с. 222–223]. На загальноправових принципах побудована вся правова система, а тому вони реалізуються в усіх правових галузях та інститутах і вважаються універсальними. Галузеві принципи, як і принципи правових інститутів, характеризують кожен окрему галузь права або інститут, відбиваючи їх своєрідність і специфіку, а міжгалузеві принципи властиві водночас декільком галузям. Також для поділу принципів права використовуються такі критерії, як форма нормативного виразу; зміст; сфера суспільних відносин, на які поширюються принципи; характер суспільних закономірностей, що ними відбивається [6, с. 198; 9, с. 123].

Безсумнівно, наведені критерії розмежування будуть ураховані нами під час проведення класифікації принципів здійснення адвокатської діяльності, між тим простежується їх явна недостатність, тобто операція поділу поняття «принципи здійснення адвокатської діяльності» на підставі вказаних критеріїв не охоплює його обсяг, із чого можна зробити висновок, що перелічених критеріїв недостатньо. Цілком погоджуємося з С.О. Іваницьким, який, досліджуючи принципи адвокатури, зазначає: «Існування широкого розмаїття принципів у законодавстві й теорії робить необхідним здійснення їх класифікації, тобто розподілу на види за певною спільною ознакою. Класифікаційними критеріями, як правило, є сфера поширення принципів, їх характер, ступінь значущості, цільова спрямованість і спосіб закріплення у праві. Однією

з найбільш поширених класифікацій, що може претендувати на загальне визнання, є виділення принципів організації й діяльності адвокатури» [10, с. 126], Наголосимо, найпоширеніша, але не єдина.

На існуванні інших видів принципів наголошується в різних наукових роботах, наприклад, С.Л. Савранчук, досліджуючи принципи організації та діяльності прокуратури, поділяє їх на «загальноправові, до яких належать принципи законності, справедливості, неупередженості й об'єктивності, верховенства права; і структурно-цільові (внутрішньо організаційні): принципи територіальності, прозорості діяльності прокуратури, поваги до незалежності суддів» [11, с. 69].

А.Л. Терещенко поділяє принципи господарського судочинства відповідно до критерію напряму регулювання та його безпосереднього об'єкта, виділяє засади, пов'язані з організаційними питаннями діяльності господарських судів, і ті, що регулюють власне саму діяльність останніх [12, с. 58–59], у такому сенсі організаційні та функціональні принципи розглядаються окремо один від одного.

С.В. Іванов класифікує принципи митної політики за такими критеріями: «1) залежно від функцій держави (принципи формування митної політики та принципи реалізації митної політики); 2) залежно від напрямів митної політики (принципи захисту митних інтересів, принципи забезпечення митної безпеки, принципи регулювання зовнішньої торгівлі, принципи захисту внутрішнього ринку, принципи розвитку економіки, принципи інтеграції до світової економіки); 3) залежно від функціонального призначення митної політики (соціально-правові та спеціально-правові); 4) залежно від територіальної спрямованості погодження інтересів (принципи зовнішньої економічної політики та принципи внутрішньої економічної політики)» [13, с. 184].

У власному монографічному дослідженні вітчизняних принципів бюджетного права Д.В. Коробцова доводить, «що за формою нормативного закріплення принципи бюджетного права поділяються на такі, що встановлюються Конституцією України, і такі, що встановлюються іншими нормативно-правовими актами. За таким критерієм, як сфера дії у правовому просторі, вони поділяються на загальні та спеціальні (інституційні). За критерієм – призначення в регулюванні бюджетних відносин, принципи бюджетного права реалізуються як правотворчі, правозастосовні та правоохоронні» [14, с. 9]. Отже, класифікації принципів права за своєю природою неоднозначні й багатогранні, у зв'язку з чим важко визнати ту чи іншу класифікацію обґрунтованою чи хибною, скоріше за все, їх більшість за умови абстрагування від об'єкта й зосередження виключно на підставах поділу може бути застосована до будь-яких принципів права.

Перш ніж перейти до класифікації, визначимо загальний обсяг поняття «принципи здійснення адвокатської діяльності», тобто безпосередньо ті принципи, на основі яких реалізується остання. Серед яких – принципи пріоритету прав і свобод людини, поваги до її честі й гідності; принцип презумпції невинуватості; принцип верховенства права; принцип законності; принцип рівності громадян перед законом; принцип обмеження зворотної дії законів; принцип незалежності адвокатури; принцип здійснення адвокатської діяльності виключно на підставі та відповідно до закону; принцип пріоритету представництва адвокатом інтересів особи в судах міжнародної й національної юрисдикції та захисту від кримінального обвинувачення; принцип конфіденційності; принцип уникнення конфлікту інтересів; принцип територіальності; принцип дотримання правил адвокатської етики; принцип вільного вибору організаційно-правової форми реалізації адвокатської діяльності; принцип чесного та сумлінного забезпечення права на захист і надання правової допомоги; принципи виборності; принцип гласності; принцип обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування; принцип підзвітності; принцип заборони втручання органів адвокат-

ського самоврядування в професійну діяльність адвоката; принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; принцип недоторканності житла чи іншого володіння особи; принцип таємниці спілкування; принцип невтручання в приватне життя; принцип недоторканності права власності; принцип забезпечення доведеності вини; принцип свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; принцип заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення; принцип забезпечення права на захист; принцип доступу до правосуддя й обов'язковість судових рішень; принцип змагальності сторін і свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів; принцип забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; принцип публічності; принцип диспозитивності; принцип відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; принцип розумності строків; принцип мови, якою здійснюється кримінальне провадження; принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом; принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі; принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи; принцип забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами; принцип відшкодування судових витрат фізичних і юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення; принцип пропорційності; принцип пріоритету інтересів клієнта; принцип компетентності й добросовісності у виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків; принцип свободи адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; принцип поваги до адвокатської професії; вимоги щодо рекламування адвокатської діяльності; міжнародні принципи, що визначають основні права та свободи людини; міжнародні стандарти, які стосуються організації та професійної діяльності адвокатів.

Урахування сутності й призначення наукової класифікації, додержання правил її проведення, визначення основного об'єкта поділу понять і врахування вироблених правовою наукою критерій класифікації дали нам змогу визначити власні критерії проведення операції поділу принципів здійснення адвокатської діяльності й безпосередньо провести таку класифікацію. Як результат маємо таке:

1) за юридичною природою:

а) принципи права, які нормативно закріплені в чинних міжнародних і національних правових актах;

б) правові принципи, що сьогодні документально не відображені, але уявлення про них уже повністю чи частково сформувався в суспільстві, його окремих індивідів, юристів, адвокатів та інших суб'єктів;

2) за сферою поширення:

а) універсальні чи загальні принципи поширюються на всю чинну в державі правову систему, а тому є частиною будь-якої галузі права;

б) міжгалузеві принципи є спільними засадами декількох галузей права, які найчастіше мають подібні елементи, такі як суб'єкти, характер правовідносин, відмінним у цьому випадку є лише об'єкт;

в) галузеві принципи стосуються окремої галузі права чи інституту, відбиваючи їх особливість і специфіку, найчастіше вони пов'язані з функціональним та організаційним аспектом діяльності в межах окремої галузі чи інституту, в нашому випадку мова йде про інститут адвокатури й безпосереднє здійснення адвокатської діяльності;

3) залежно від сфери здійснення адвокатської діяльності:

а) зовнішньоорганізаційні принципи визначають основні засади здійснення професійної діяльності, зокрема здійснення захисту прав та інтересів громадян,

представництва їхніх інтересів в органах державної влади й місцевого самоврядування, національних і міжнародних установах, надання правової допомоги;

б) внутрішньоорганізаційні принципи регулюють питання, пов'язані з питаннями щодо організації адвокатської діяльності, наприклад, обрання форми представлення адвокатських послуг, укладення договорів із клієнтами тощо;

4) залежно від напрямку здійснення адвокатської діяльності:

а) принципи, на основі яких адвокат здійснює захист прав, свобод та інтересів своїх клієнтів у разі їх порушення, наприклад, вирішення правових спорів у позасудовому порядку;

б) принципи, на підставі яких адвокат представляє інтереси своїх клієнтів у суді, має місце під час вирішення правових спорів у судовому або позасудовому порядку;

в) принципи, які втілюються в процесі надання інших видів правової допомоги клієнту, наприклад, консультації з правових питань або складання документів процесуального чи непроцесуального характеру;

г) організаційно-функціональні принципи здійснення адвокатської діяльності, безпосередньо не пов'язані з указаними вище видами останньої, але опосередковано забезпечують її реалізацію;

5) за походженням форми принципів здійснення адвокатської діяльності:

а) національні принципи здійснення адвокатської діяльності виникають у межах правосвідомості громадян окремої держави;

б) міжнародні принципи здійснення адвокатської діяльності формуються під впливом міжнародної спільноти;

б) залежно від виду форми:

а) закони, в тому числі Основний Закон держави та кодифіковані правові акти;

б) підзаконні нормативно-правові акти;

в) директиви, стандарти, рекомендації;

г) доктринальні дослідження, результатами яких є ті принципи здійснення адвокатської діяльності, які сьогодні нормативно не закріплені, а лише існують або тільки формуються в правосвідомості суспільства чи його окремих індивідів;

г) національна та міжнародна судова практика «самостійно не виробляє» жодних принципів, але може стати підставою для виникнення нових або вдосконалення змісту вже наявних;

д) принципи здійснення адвокатської діяльності, які документально не відображені, зокрема, на законодавчому рівні;

7) залежно від часу застосування:

а) безперервні принципи систематично втілюються в процесі адвокатської діяльності;

б) тимчасові принципи реалізуються під час здійснення конкретних напрямів адвокатської діяльності, як-от: складання процесуальних документів або представництва інтересів клієнта в суді;

8) за напрямом вектору впливу на здійснення адвокатської діяльності:

а) безпосередні принципи визначають основні засади реалізації напрямів здійснення адвокатської діяльності в межах захисту прав, свобод і законних інтересів клієнтів і їх представництва, надання правової допомоги;

б) опосередковані принципи прямо не впливають на вищевказані напрями здійснення адвокатської діяльності, але стосуються організаційних аспектів, без яких провадження останньої видається неможливим;

9) залежно від виду форм зовнішнього вираження принципів здійснення адвокатської діяльності в нормативно-правових актах:

а) принципи та засади;

- б) стандарти;
- в) рекомендації;
- г) настанови;
- г) правила;
- д) обов'язки;
- е) уявлення, думки (мова йде про принципи, які документально не закріплені).

Наша спроба проведення класифікації принципів здійснення адвокатської діяльності в жодному разі не претендує на догматичність, проте, на нашу думку, дає змогу провести операційний поділ за всіма правилами його проведення, а отримана в його результаті класифікація в повному обсязі охоплює зміст множинності цих принципів, розкриває їх особливості й допомагає деталізувати зміст.

Список використаних джерел:

1. Шепетяк О.М. Логіка: підручник. Київ: Фенікс, 2015. 256 с.
2. Логіка: підручник / В.Д. Титов, С.Д. Цалін, О.П. Невельська-Гордєєва та ін.; за заг. ред. проф. В.Д. Титова. Харків: Право, 2005. 208 с.
3. Гасяк О.С. Формальна логіка. Розв'язкові процедури, алгоритми, словник базових термінів і понять: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. 544 с.
4. Юрченко Л.І., Варипаєв О.М. Логіка: навчально-методичний посібник. Харків: ХДУХТ, 2016. 182 с.
5. Саміло Г.О. Теорія держави і права: навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.
6. Загальна теорія держави і права: підручник / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
7. Волинка К.Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2003. 240 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
9. Теорія держави та права: навчальний посібник / Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомірова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
10. Іваницький С.О. Принципи адвокатури. *Юридична Україна*. 2015. № 10-12. С. 117-130.
11. Савранчук С.Л. Засади діяльності органів прокуратури. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 1. Ч. 2. С. 68-71.
12. Терещенко А.Л. Класифікація принципів господарського судочинства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Випуск 3-2. Т. 1. С. 57-60.
13. Іванов С.В. Принципи державної митної політики в Україні: поняття, зміст і критерії класифікації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 10. С. 179-185.
14. Коробцова Д.В. Принципи бюджетного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2016. 22 с.